

УДК 372.32(4)
ББК 74.100.2

Неллі Лисенко

ОСВІТНІ ОРІЄНТИРИ І ДОСЯГНЕННЯ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОСПІЛЬНОТИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ТВОРЧИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

*(продовження статті “Тенденції розвитку дошкільної освіти у сучасних
європейських країнах: перспективи для творчих запозичень” [1])*

У статті розглянуто стартові можливості дошкільної освіти 28 країн, що увійшли в Євроспільноту; проаналізовано пріоритетні напрями її розвитку задля збереження національних здобутків у кожній з них, а також увіражено спільні засади для творення єдиного освітнього простору.

Ключові слова: *система, дошкільна освіта, Євроспільнота, модернізація, програма, виховання, цінності, національні традиції.*

Рівень освітніх досягнень дітей у країнах Євроспільноти виведено у показниках стандартів і, відтак, знівельовано відставання (випередження) у визначенні якості дошкільної освіти, яка за своїми стартовими можливостями і практикою є різною і приховує все ще не розкриті резерви. Відповідно, учені-дослідники у різних соціокультурних умовах кожної із двадцяти восьми країн не лише вивчають спільні орієнтири, а й прогнозують педагогічний процес на спільні досягнення.

Загалом це активізує пошуки методик дошкільної освіти, які теж напрацьовано в історії педагогічної думки кожної країни дещо по-різному. Залучення в сучасний педагогічний процес дитячих садків обширних матеріалів у руслі кожної конкретної методики супроводжується не лише позитивними, а й негативними рисами. Спільним і важливим для дошкільної освіти стає, а в окремих країнах залишається, діалектичний підхід, тобто двосторонній зв'язок між конкретним (національно окресленим) і загальним – актуальним для всіх змістом. Способи переходу конкретного в загальне і навпаки уможливають формулювання єдиних для всіх дошкільних педагогів норм, які регулюють їхню діяльність і діяльність дітей у руслі ухвалених вимог у країнах євроспільноти. Власне означена тенденція є неподільною із низкою інших, з-поміж яких виокремлюємо для аналізу динамічну мінливість внутрішньої структури системи закладів дошкільної освіти, в яких повинні розв'язуватись її завдання.

Для цієї тенденції визначальною і основною розглядаємо те, що інституції дошкільної освіти (виховання) розглядаються як підгрунтя (основа) цілісної системи освіти у кожній країні. У зміст поняття “дошкільна освіта” (у країнах Євросоюзу ним послуговуються як тотожним із поняттям “дошкільне виховання”) вкладають ініціативний рівень організованого навчання й виховання для підготовки малих дітей до переходу у шкільне середовище.

Таким чином, увіразняється завдання щодо забезпечення наступності між домашнім (суспільним) вихованням і шкільними інституціями. Дитина, яка певного календарного року сягає трирічного віку обов'язково переступає поріг дошкільного

закладу – інституції, що підтримує родину у вихованні кожного малюка. Незалежно від типу закладу послідовно реалізуються освітні цілі, спрямовані на її всебічний розвиток і підготовку до безболісного переходу до шкільного навчання. Тобто функціонують залежності між усіма ланками системи освіти, в якій дошкільна є основою ієрархії.

Створення і функціонування різних типів закладів дошкільної освіти в кожній країні вирізняється і низкою особливостей, і спільних ознак. Розглянемо їх дещо ширше на конкретних прикладах, адже це зумовлено правовою і економічною специфікою держав-учасниць Євросоюзу, що впливають на організацію і спеціалізацію дитячих садків (у наведеному аналізі будемо послуговуватися хронологічним принципом). Скажімо, у Польській Республіці головним документом, який регулює систему дошкільного виховання є “Закон про систему освіти” (07.09.1991 р.) із усіма подальшими змінами, які винесено в його зміст.

Поняття інституцій дошкільного виховання за твердженням польських дослідників (Б.Сурма, З.Сенковська) охоплює не лише матеріальний аспект навчання і виховання, а й функціональний. Приміром, матеріальний – це, насамперед, інституції – дитячі садки, ясла (жлобки), дошкільні заклади в межах початкової школи, дитячі садки з інтегрованими відділеннями, спеціальні дитячі садки, а також дошкільні заклади за різними видами діяльності. Показово, що наведені вище заклади попри відмінність у їхній назві, працюють згідно загальноусталених норм у системі освіти загалом. Натомість функціональний аспект – це різновидові форми планової та організованої діяльності вихователів (у Польщі – вчителів) із дітьми, які спираються на результати проведених соціологічних, психологічних та педагогічних досліджень. Вони є певним комплексом неподільних між собою теоретичних і практичних положень, які репрезентують цілісність навчально-виховної програми в дитячому садку незалежно від його типу.

У законі про освіту від 7 вересня 1991 року запропоновано низку різноманітних типів закладів дошкільного виховання, і окрім наведених нами вище, на вибір батьківської спільноти рекомендовано й інші його організаційні форми.

З огляду на те, що у Республіці впроваджено освітню реформу, яка знизила вік дитини для початку шкільного навчання, відповідно до потреби розширювати мережу закладів дошкільного виховання було запропоновано створювати їх в інших формах організації. У цій ухвалі Міністра народної освіти від 10 січня 2008 року у справі інших форм дошкільного виховання, умов їхнього створення й організації та способів діяльності водночас передбачено низку змін згідно розпорядження Міністра народної освіти від 13 червня 2008 року. У них вказано на необхідності організувати інституції дошкільного виховання, у яких заняття відбуваються у певні дні тижня; створювати дошкільні заклади, в яких заняття проводяться впродовж усього шкільного року (виняток – перерви, визначені управлінням). Заняття можуть проводитися у їхніх групах, а також в об’єднаннях із 3 – до 25 дітей.

У Польщі (відповідно до Постанови про систему освіти) заклади поділяють на державні (публічні) й недержавні (не публічні). Їх можуть організувати і очолювати: органи місцевого самоврядування (міські, сільські), які створюють лише публічний (державний); інші правові суб’єкти (неурядові громадські організації, товариства, фундації, релігійні спільноти, тощо); фізична особа (кожен повнолітній громадянин, який не обов’язково має педагогічну освіту, однак повинен прийняти на роботу вихователя (вчителя) із відповідним дипломом і кваліфікацією для роботи у закладах такого типу.

Дошкільний державний заклад безкоштовно навчає і виховує дітей за щонайменше початковою програмою дошкільного виховання, зараховує їх у заклади відповідно до загальних засад доступності та приймає на роботу вчителя із відповідним дипломом і кваліфікацією для роботи у закладах такого типу, що передбачено окремими параграфами закону. Дошкільний державний заклад діє під юрисдикцією місцевих органів освіти. Щодо закону про недержавні (не публічні) заклади, їх можна розглядати з огляду на те, які структури ними керують: приватні, суспільні чи релігійні.

Дошкільні недержавні заклади можуть реалізувати довільно обрану педагогічну концепцію релігійного чи світського змісту. Вони перебувають під юрисдикцією контролюючого педагогічного органу в певний період. Перебування дитини у таких закладах фінансується батьками або коштом рад місцевого самоврядування, які виплачують дотацію не нижчу від 75% поточних видатків на одну дитину, яку витрачають у державних закладах аналогічного типу. Натомість дотація на перебування у недержавному закладі становить не менше 40% поточних видатків на одного вихованця, яку витрачають у державних закладах схожого типу в районних закладах освіти.

Заклади спеціального призначення (державні й недержавні) зобов'язані реалізувати основні програми дошкільного виховання, повинні організувати перебування дітей, зарахованих для спеціального виховання у ці заклади педагогічною комісією. Такі діти мають право перебувати у дошкільних закладах до 10 років, а із 2012 року вік дітей знижено до 8 років. Зважаючи на потреби в організації специфічних реакційних фізичних занять і забезпечення дітям стимулювання їхнього розвитку, створюються інтегровані заклади з-поміж закладів дошкільного виховання, а також із ясел (жлобків). Правила функціонування таких закладів врегульовано в розпорядженні Міністра народної освіти від 15 лютого 1999 року в справі передбачених статутів державної 6-річної основної школи, державної гімназії та державного дошкільного закладу (1999 р. №14, пар. 131).

Оскільки поділ спеціалізованих дошкільних закладів здійснюється відповідно до окреслених вад, існують такі заклади для дітей: із вадами зору, слуху, тяжкохворих, із руховими обмеженнями та із розумовими вадами.

В останні роки діти з різними проблемами в розвитку перебувають в інтегрованих дошкільних закладах, у яких налагоджено їх інтегрування в групу дітей із нормальними темпами розвитку. Навчання і виховання в інтегрованих закладах може бути повним і частковим. Часткове – це виокремлення в закладі груп для дітей з однаковими вадами в розвитку. Вони знаходяться в окремих приміщеннях, їх вихователі мають відповідну кваліфікацію для спеціалізованого навчання. Інтеграція в таких випадках спирається на ситуативних зустрічах всіх дітей. А це – спільні прогулянки на свіжому повітрі, свята, урочистості, тощо. Натомість повне – передбачає відвідуваність 3–4 дітьми з обмеженими можливостями із невеликою кількістю групи дітей-дошкільнят; певне поєднання всіх дітей в одну групу незалежно від рівня їхніх вад чи можливостей. Окрім повного, виокремлюють і приховане інтегрування, коли приймають дитину з вадами в розвитку в дошкільний заклад загального типу і трактують її на рівні з однолітками, без використання спеціальних дій.

Польська дослідниця порушеної проблеми З.Сенковська зауважує, що повне інтегрування, яке реалізовується в країні широко і масштабно, оскільки ліквідовуються спеціалізовані заклади, все ж не враховує реальні потреби та

диспозиції дітей з обмеженими можливостями. Відтак спонукає їх до переживань перманентного стресу в шкільних ситуаціях. Отож, його визнано шкідливою з психологічної й з педагогічної точки зору.

У руслі виокремленої нами тенденції розглянемо, для прикладу, систему дошкільного виховання в Норвегії, країні, яку нами умовно віднесено до II блоку, на яку впродовж XX століття освітня політика ЄСР не чинила жодного впливу. Скажімо, розвиток дошкільного виховання в цій країні започатковує становлення норвезької державності в XIX столітті, а вже з 70-х років XX століття ці процеси суттєво активізуються під впливом виходу Норвегії на рівень постіндустріального, урбанізованого і демократичного суспільства.

Відтак, до середини 90-х років XX століття уже було створено єдину систему дошкільного виховання із розгалуженої мережі дитячих садків різного типу. Норми державних і муніципальних субсидій на кожну дитину постійно зростають (до 3-х річного віку – 5 тис. дол. США; до 7-ми річного віку – 3.300 дол. США) і становлять 50% від суми утримування дитини в дитячому садку.

Одним із визначальних нормативно-правових документів у Норвегії став останній Закон про дитячі садки, який набрав чинності в січні 1996 року для всіх їхніх типів на території країни. Законом охоплено права і обов'язки всіх інститутів влади і соціальних верств суспільства: муніципальних управлінських структур, керівників дошкільних установ, приватних підприємців, педагогів усіх рівнів, співробітників дитячих садків, батьків, тощо.

Групи дітей в дитячих садках формуються з урахуванням вікових вимог. Там, де кількість дітей невелика, а також у групах за різновіковим принципом, упродовж 1991–1995 років помітно скорочується кількість дошкільних установ із перебуванням дітей до 20 годин на тиждень. Натомість зросла кількість дошкільних закладів із перебуванням дітей до 31 години в тиждень, що свідчить про вибір батьками дошкільного закладу, в якому дитина повноцінно виховується, розвивається і готується до навчання в школі. Постійно зростає й відвідування дітьми дошкільних установ (їхня кількість зросла від 45% – до 56% від загальної кількості).

Виразною особливістю системи суспільного дошкільного виховання Норвегії є її децентралізація: малокомплектні дошкільні установи (до 27 дітей) перебувають під управлінням на місцевому рівні; 44% установ належать приватним і відомчим структурам (децентралізація, як свобода і різноманітність методологічних підходів до організації та вдосконалення системи дошкільного виховання). Про це свідчать факти зниження потреби в дошкільних установах, які функціонують. Натомість зростають запити на дошкільні установи, мета яких – розвиток дітей (на 16%). Керівники та власники приватних дошкільних установ мають право вільного вибору методів, які використовують згідно рекомендацій загальної програми; церковні дошкільні установи визначають мету і завдання, які вважають більш прийнятними для формування християнського світогляду. Законом про дитячі садки передбачено встановлення партнерських відносин дошкільного закладу із батьківськими радами, що виконують функції захисту прав дітей, збагачують форми і удосконалюють методи співпраці.

Система суспільного дошкільного виховання, яку створено в країні є важелем соціального захисту її громадян. Ця особливість системи виявляється у скасуванні оплати за відвідування дошкільного закладу дитиною, якщо її сім'я має річний прибуток нижчий як 5 тис. дол. США; державні дотації соціальних фондів досить

значні, вони становлять близько 50% всіх коштів, які витрачаються на освітній процес. Щоб реалізувати державну програму щодо завдання соціальної допомоги сім'ям з дітьми, уряд ухвалив політику вкладання коштів у розвиток громадського дошкільного виховання (відсоток щорічних державних субсидій зріс п'ятикратно порівняно з 1986 роком).

Міністерство соціального забезпечення контролює і керує всіма дошкільними установами країни за допомогою інструкцій для муніципальних комітетів, які послуговуються затвердженими нормативними документами. У їхньому змісті важливого значення набули положення про рівність прав і можливостей соціального розвитку дітей-інвалідів при відвідуванні будь-якої дошкільної установи незалежно від її типу.

Національну своєрідність системи суспільного дошкільного виховання вбачаємо у співпраці педагогів із сім'ями дошкільників у різноманітних формах: "Батьківські ради" в Норвегії мають законну юридичну силу. Вони здатні вирішувати будь-які проблеми на рівні місцевої влади і бути першим захисником прав дитини; в облаштуванні дошкільних закладів, яке наближене до домашньої обстановки; постійному розвитку мережі закладів дошкільного виховання. Їм сприяє низка законодавчих документів, в яких чітко визначено механізм керівництва і державного контролю за процесами навчання й виховання дітей.

Для того, щоб сформулювати певні висновки щодо тенденцій у становленні й розвитку системи дошкільного виховання країн євроспільноти, наведу ще кілька прикладів, які насправді вирізняються оригінальністю й національним колоритом, як от в Іспанії. У цій країні освіта дошкільників є цілком добровільною і охоплює два цикли. Перший – ясла; другий – дитячий садок для дітей від 3-х – до 5-ти років, охоплюючи 3 курси, відповідно 3, 4, 5-ти річок. Із досягненням шестирічного віку дитина переходить на навчання в школу. У системі дошкільного виховання мережа ясел досить обмежена, отож актуальними є приватні заклади. Першочергово місця надають для дітей із малозабезпечених сімей, неповних і багатодітних, якщо один із батьків працює поблизу ясел чи ж якщо хтось із сім'ї вже відвідує цей заклад. Оригінальність розподілу місць, як ні в жодній іншій країні, вбачаємо в тому, що для батьків організована лотерея, а її виграшем може стати місце в ясла чи в дитячий садок. Зазвичай, на одне місце припадає до десяти бажаючих. Оплата в державних закладах коливається від 50 – до 200 євро і цілком узалежнена від обсягу освітніх послуг та харчування дитини впродовж дня. І якщо в групі для найменших (до 9-ти місяців), дітям лише оновлюють підгузки, дають пляшечку з їжею і носять на руках, співають пісні, то вже в групах до року працюють дві виховательки (8–10 дітей) і одна помічниця. У кожній групі перебуває водночас зі здоровими по двоє дітей із особливими потребами. Культурно-освітні заходи (екскурсії, відвідування театру, подорожі, тощо) організовані за окрему батьківську плату. Щодо другого циклу – він обов'язковий для усіх дітей за державний кошт.

Насамперед зауважимо на двох особливостях, які, з нашого погляду, й вирізняють дошкільня цієї країни. По-перше, ці садки не мають нічого спільного із закладами для дітей 3-х річного віку; і по-друге, діти із трьох років офіційно входять в систему шкільної освіти, оскільки ці дитячі садки перебувають при школах і, зрештою, асоціюються з дітьми до 3-х років, тобто це ясла, а після 3-х років іспанці йдуть у школу.

Принцип вступу в школу дуже схожий із відповідними принципами добору дітей в ясла, що описано вище. Однак, основну різницю вбачаємо в тому, що батьки

можуть вказати на кілька бажаних шкіл і показово, у кожній з них їм точно нададуть місце для навчання. Щодо приватного дитячого садка, зазначимо на тому, що в системі дошкільної освіти Іспанії їх досить широка мережа, однак місць для всіх бажаючих не вистачає. Отож, батьки записуються заздалегідь. Перевагами користуються батьки, якщо їхні діти вже зараховані в цей заклад. Запис починається в лютому-березні, а початок навчання – у вересні.

У державних яслах дитині на початок навчального року має виповнитися 4 місяці, в іншому випадку слід записати лише на наступний навчальний рік. Приватні ясла різняться між собою, а найголовніша відмінність полягає в тому, щоб вони були акредитовані. Діє чимало центрів для малюків. Обов'язковим для них є спеціальний контроль Міністерств освіти та охорони здоров'я. Різняться й оплата за послуги: щомісячну вартість встановлюють залежно від тривалості перебування дитини:

9–13 або 15–19 год – 150–250 євро; 9–13 або 15–17 год – 200–350 євро; 13– 15 год – оплата за їжу і за перебування дитини: від 8 – до євро за день. Додаткові години, наприклад з 8 до 9 год, оплачуються окремо. Оплату слід вносити в перших числах місяця, а харчування – після його закінчення лише за ті дні, коли дитина відвідувала заклад. У середньому – це 200 євро за місяць і ще 150 євро за обіди. Малюк перебуває у закладі до 15.00 години.

Цікавими є підходи до дошкільної освіти дітей у Греції. Перша прогресивна реформа в її системі припадає на 1989 рік із урахуванням нових вимог до дошкільних навчальних закладів згідно Президентського Указу (№486 від 1989 р.). І цьому ж році укладено нову навчальну програму для дошкільних закладів з метою всебічного та врівноваженого розвитку дітей шляхом організації різних видів психомоторної та соціальної діяльності, спрямованої на розвиток логічного мислення, надбання початкових умінь читання і письма, естетичного виховання, а також виховання щасливої і пристосованої до життя особистості, здатної відповідати на всі життєві виклики. Функціонування дошкільних навчальних закладів спрямовано на допомогу дитині утвердитись у своїх здібностях і можливостях; сприяння соціалізації, не ігноруючи її індивідуальні особливості; розширення і поглиблення знань про довкілля, збагачення естетичного досвіду і розвитку розумових здібностей, формування навичок дослідження, спостереження, аналізу, синтезу й творчості. Щодо системи дошкільних закладів, слід зазначити, що вона охоплює звичайні дитячі садки (для дітей 4–6 років); садки з продовженим днем, а також спеціальні дитячі садки. У Греції функціонують дитячі садки, в яких працюють один (одномісний) або два (двомісний) вихователі. Здебільшого садки (82%) – це невеличкі навчальні заклади дошкільної освіти з контингентом до 40 осіб; у деяких (18%) кількість коливається від 41 – до 80 осіб, і в зовсім незвичайній кількості – менше третини, виховується приблизно 80 дітей. Показово, що в звичайних дитячих садках Греції діти перебувають лише до 12 год за усталеним графіком.

На початку 90-х років ХХ століття уведено новий тип дитячого садка із восьмигодинним терміном перебування дітей (7.45 – 15.45). Їхня кількість до 2000 року зросла удвічі. Мета полягала у підвищенні ефективності дошкільної освіти задля всебічного, гармонійного та збалансованого розвитку дітей віком від чотирьох – до шести років, а також їх підготовки до школи.

Вихователі працюють за досить гнучким графіком у дві зміни: перша – з 7.45 – 12.00, друга 11.45 – 15.45.

В останні роки помітною в руслі означеної тенденції розглядаємо збільшення годин на навчальні заняття, налагодження тісної взаємодії вихователів, щотижневе обговорення результатів роботи з дітьми й координування діяльності на наступний тиждень. У Греції (м. Салоніки) приміром, функціонує дитячий садок за педагогічною системою В.Сухомлинського, актуальними є й інші інноваційні технології.

У дитячих садках Греції обід приносять дітям з дому, їх привчають до самообслуговування, культури поведінки за столом, правил додержання особистої гігієни, однак, за такого підходу збережено соціальну нерівність між дітьми.

Наступний – спеціальні дитячі садки. Їхня мета – виховання та соціальна адаптація дітей з особливими потребами, корекція їхнього фізичного та (або) розумового розвитку. Вони перебувають під керівництвом Міністерства освіти, неперервної освіти і релігії Греції. Водночас функціонують садки, якими опікується Міністерство охорони здоров'я. Вони пропонують різноманітні навчальні та розважальні програми для дітей віком від 2,5 – до 6 років із перебуванням упродовж 7.00 – до 16.00 години. Працюють і ясла для немовлят віком від восьми місяців.

Наприкінці ХХ століття особливого поширення набула полікультурна освіта, покликана забезпечувати соціальну адаптацію дітей емігрантів і репатріантів, а також формування нового покоління греків, здатних до активного співжиття в умовах багатонаціонального та полікультурного середовища. З цією метою до навчальних програм дошкільних закладів освіти введено “міжкультурний компонент”. Особлива увага приділяється дітям національних меншин. Типи дошкільних закладів, які функціонують у Греції і творять цілісну систему, спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини та збереження її фізичного здоров'я.

Не можемо не звернути увагу на оригінальність і національну самобутність системи дошкільної освіти в Голландії, яку швидше організовано для самих громадян цієї країни, ніж для можливостей певних запозичень іншими. Її організовано як систему “нагляду за дітьми” із таких її типів: ігрові зали для дітей; нагляд, який здійснюють “гостьові батьки”; звичайні дитячі садки.

Ігрові зали уможливають перебування дітей під опікою вихователів на кілька годин упродовж тижня (3-х години двічі на тиждень). Батьки можуть бути присутнім або відсутніми, забезпечують дітям соціалізацію і можливість спілкування. Батьки, які виховують своїх дітей і не працюють, можуть доглядати і за чужими, їм за це платять батьки, а умови нагляду обумовлюються індивідуально. У гостьових із необхідною освітою можуть перебувати до шести дітей, що оплачується погодинно. Законодавчо “Гостьові батьки” означені як повноправні порівняно із садками.

Дитячі садки в Голландії є і приватні. Держава узагальнено регулює їхню діяльність законом із загальними вимогами: освіта вихователів, наявність сертифіката надання першої медичної допомоги дітям, права і обов'язки батьківського комітету, систематичність проведення процедури “інвентаризації ризиків”. Законодавчо регламентовано принцип “чотирьох очей”: з дітьми завжди повинні знаходитися одночасно 2 вихователі: один – завжди повинен бачити, що робить інший.

“Інвентаризація ризиків” – процедура з виявлення та усунення ризиків у дитячому садку. Скажімо, ризик заподіяння шкоди здоров'ю, психологічному і фізичному комфорту дітей. Результатом такої інвентаризації є звіт, який оприлюднюється на сайті садка і допустимий для всіх зацікавлених. Щорічно кожен

садок відвідує інспекційна комісія, звітуючи державі про якість інспектування садка оприлюднює звіт на державному сайті у відкритому доступі.

У Голландії діти починають навчання в школі з чотирьох років після відвідування садка. Групи в дитячих садках організовані за “вертикальним” принципом для дітей різного віку: від 3 місяців – до 2,5 років і з 2,5 – до 4 років. Поширені садки для дітей від 3 місяців – до 4 років, в яких максимально наближено обстановку закладу до сімейного життя. До кінця першого року життя дитини вихователі зобов’язані записувати в папку для батьків за кожен день певний мінімум інформації. Садки працюють від 7.30 – до 18.30.

Для аналізу порушеної теми актуальним є стан системи дошкільної освіти в Нідерландах, країні, яка обстоює свободу навчання і виховання дітей з наймолодшого віку. Окрім цього, принцип свободи поширюється й на дорослих: кожен, чия фахова підготовка, віросповідання та ідеологічні переконання суголосні з державними пріоритетами, може відкрити дитячий садок або школу за рахунок держави. Як бачимо, цей принцип суттєво вирізняє Нідерланди з-поміж інших країн Європи, в яких організація системи дошкільних закладів теж налічує понад століття (вперше організацію для догляду за дітьми було створено в 1840 році).

До початку навчання в школі діти можуть відвідувати центри опіки дітей. Вони функціонують у структурі системи і в основному займаються заповненням їхнього дозвілля: ці заклади нагадують звичайні дитячі садки, які дитина може починати відвідувати з 3-х місячного віку. Фінансують дошкільні заклади освіти батьки і місцеві бюджети (залежно від прибутку сім’ї податкова інспекція може повертати батькам частину оплати за дитячий садок). Відвідування дитячих центрів можливе і після початку навчання в школі, тобто діти від 4 – до 12 років відвідують їх як групи продовженого дня.

Традиційно батьки вибирають дитячий садок ще до народження дитини. Зазвичай, у закладах відсутнє гаряче харчування, діти споживають бутерброди, які приносять з дому, а також дозволено мати свої фрукти. Групи в дитячих садках формують за віковою ознакою чи за змішаним принципом: на шестеро дітей – один вихователь із розрахунку – в групі 12 осіб.

Альтернативою дитячих садків у країні слід розглядати ігрові зали для дітей із наглядом вихователів 2–3 години денно. Система охоплює мережу приватних міні-дитячих садків у гостинній сім’ї, де є 4–5 дітей. Регулює освіту дітей дошкільного віку у Нідерландах Закон “Про турботу дітей”, який набув чинності з 1 січня 2005 року і його не змінювали до 2010 року.

Згідно із останніми корективами система дошкільної освіти охоплює денні ясла (для дітей віком від 6 тижнів – до 3 років); установи для догляду за молодшими школярами (віком від 4 – до 12 років); агенції з організації догляду за дітьми (приватні особи в домашніх умовах); дитячі установи для дітей за місцем праці батьків (фінансують працедавці).

У денних дитячих яслах (діти від 6 тижнів – до 3 років) працюють у понеділок – п’ятницю з 8.00 – до 18.00 (десять годин). З однією дитячою групою працює два вихователі з відповідною кваліфікацією. Функціонують і дитячі ясла із п’ятигодинним терміном перебування дітей впродовж робочого дня.

У початковій школі (діти від 4 – до 12, інколи 13 років) проводять заняття до початку і після шкільного дня під час перерви на обід, а також у дні, коли немає шкільних занять і під час шкільних канікул. Зазначені установи працюють цілий рік. У країні діє розгалужена мережа освітніх послуг, які забезпечують доглядальниці.

Це особи, які доглядають за чужими дітьми (четверо одночасно і не більше) у себе вдома. Діти віком від 6 тижнів – до 12 років перебувають у доглядальниць до 8 годин (діти від 4 – до 12 років) і до 5 годин (з дітьми від 4 – до 12 років).

Дитячі установи, що фінансуються працедавцями функціонують у дитячих кімнатах, а також в орендованих кімнатах в окремих дитячих яслах і садках за додаткове фінансування.

Робота з дітьми, які залишаються в школі на час обідньої перерви, перебувають у компетенції розпорядження Міністра освіти, культури і науки (згідно постанови 1 січня 2005 року).

У Нідерландах відсутнє офіційне обов'язкове дошкільне виховання дітей до 4-х років. Водночас функціонує мережа освітніх установ для роботи з дітьми цього віку під патронатом Міністерства соціального розвитку і працевлаштування. Муніципальна влада надає перевагу фінансуванню спеціальних дитячих груп для дітей з медичними або соціальними проблемами. Усі вищезазначені установи в системі освіти країни є доступними. У законі "Про дитячу турботу" відсутні статті, які обмежують зарахування в дитячі групи. Їхню роботу фінансують батьки, працівники центрів і уряд. У країні досить добре розвинена система установ для дітей дошкільного віку, яка може фінансуватися й муніципальною владою, а безробітні батьки-одиначки або батьки, які навчаються одержують фінансову допомогу за умови, якщо їх прибуток нижчий 130% мінімальної заробітної плати: чим менший прибуток, тим меншою є батьківська плата. Закон "Про дитячу турботу" (1.І.2005) реалізує основний принцип – витрати на дітей повинні бути розділені між батьками, їхніми працедавцями і урядом (кожному – третина витрат). Уряд може надати компенсацію батькам, якщо їхні прибутки нижчі ніж 45000 євро за рік. Особливу увагу в країні приділяють дітям із соціальними і медичними проблемами, а також дітям із ризиком відставання в розвитку.

У Нідерландах відносно високий рівень народжуваності і на цій основі сформувався такий підхід держави до виховання дітей, коли значну частину витрат на утримання виховних закладів беруть на себе неурядові структури – бізнесові, громадські, релігійні.

Беручи до уваги об'єктивні фактори впливу на становлення й розвиток системи дошкільної освіти в кожній окремій країні єврооб'єднаної спільноти, зауважимо на тому, що стартові можливості структурування закладів для навчання й виховання дітей були досить різними й за ментальними ознаками кожної нації. Яскравим прикладом вищесказаного є Італія, її емоційний, волелюбний і темпераментний народ, особливо жінки-матері, що неухильно стежать за кожним кроком своєї дитини навіть тоді, коли вона досягла дорослого віку. Мережа державних закладів дошкільної освіти й медичного обслуговування дітей функціонують безкоштовно. У системі освіти дошкільна ланка подібна до інших країн є першим елементом за умови, коли її цілісна модель складається з чотирьох етапів.

Дошкільна освіта в Італії законодавчо представлена правом-обов'язком: право на здобуття освіти і одночасний обов'язок відвідувати школу до 14 років. Право – обов'язок на освіту гарантується й іноземцям, які легально проживають в країні на рівних правах із громадянами Італії. Систему дошкільної освіти творять установи – ясла (від 6 місяців до 3-х років) і дитячі садки (від 3 до 6 років). Їхня мета – виховання і розвиток дітей; підготовка до початкової школи. Дитячі садки і ясла перебувають у державній і приватній власності, а дошкільна освіта є необов'язковою.

В Італії функціонує чотири типи ясел: державні, приватні, родинні та корпоративні.

Розглянемо їх ширше:

- державні ясла – це досить обмежена мережа закладів для дітей від 3-х місячного віку до 3-х років із п'ятиденним графіком роботи із 7.30 – до 16.30 години. Вихователька повинна мати вищу педагогічну освіту;
- приватні ясла – поширений тип закладу із високим освітнім сервісом за методикою Марії Монтесорі, Вальдорфської педагогіки чи білінгвістичні ясла задля раннього вивчення іноземної мови;
- родинні ясла розташовують вдома у відповідному приміщенні згідно усіх норм безпеки і санітарії чинних в Італії. Вихователькою працює жінка, в якої вже є своє маленьке дитя. Термін перебування – п'ять годин;
- корпоративні ясла організують при великих підприємствах і вони доступні лише для їхніх співробітників.

Італійський дитячий садок приймає дітей із 3-х – до 6-річного віку і працює за системою Марії Монтесорі, діють католицькі дитячі садки із класичними виховними традиціями. Дитячі садки функціонують у приватній корпоративній і державній власності за єдиною програмою. Набули популярності школи раннього розвитку (від 15 до 30 осіб в групі). Тут діти опановують початковими основами знань, які необхідні в початковій школі. Міністерство освіти уважно стежить за розвитком таких дошкільних закладів і забезпечує їх матеріально. У державних садках батьки оплачують лише харчування (80 євро за місяць), оплата в приватних садках стандартна – 150–160 євро. Основними завданнями дитячого садка в Італії є розвиток творчих здібностей, пізнання і відчуття світу, релігійне і етичне виховання дітей. Як державна посада, професія вихователя є престижною і стабільною.

У дошкільних закладах (перший ступінь системи) Німеччини пріоритетом визнають розвиток мовлення, дитячої особистості, її соціальне виховання і гру. У країні дитячі садки працюють у першу половину дня, а другу діти проводять дома в сім'ї. Функціонують у Німеччині традиційні садки і мережа дитячих установ із продовженим днем. Кожна дитина після досягнення шести років зобов'язана навчатись у школі. Діти можуть відвідувати поза тим підготовчі заняття (у початковій школі) з метою підготовки до першого класу, а також максимального виявлення нахилів, які вирішально впливають вибір типу школи; діють спеціальні групи для дітей шкільного віку, які не можуть відвідувати школу.

Дошкільні дитячі садки, підготовчі класи і групи, які належать до першого ступеня шкільної системи освіти фінансує держава. Типи дошкільних установ, які відвідують діти за концепцією виховання є вільними і відкритими, вони належать і церковним громадам, і профспілкам, і німецькому Червоному Хресту, і службі молоді, а також іншим благодійним товариствам. Батьки ж сплачують 50% вартості від утримування дітей, натомість інші витрати відшкодовує власник дошкільного закладу. Отже, система дошкільної освіти охоплює дитячі садки з повним (неповним) днем для дітей 3-х – 6-ти років; одноступеневі дошкільні заклади (для старших дошкільників); пришкольні групи (для п'ятирічних дітей); підготовчі класи основної школи (для виховання і навчання п'ятирічних дітей); цілодобові інтернати для дітей з проблемами в здоров'ї і в розвитку; материнські центри (матері спільні з дітьми займаються, спілкуються з фахівцями в галузі педагогіки і психології). Найпоширенішим типом вільного дитячого садка є Штейнерівські дитячі садки і садки Марії Монтесорі.

Система дошкільної освіти в Чехії має давні освітні традиції, які започаткував ще Ян Коменський. Його модель класно-урочної форми навчання позначилася на всій системі освіти Чехії. Перед дошкільною освітою стоїть завдання сприяння всебічному розвитку дитини із 3-х – до 6-ти років, коли вона відвідує дитячий садок; до трьох років діти відвідують ясла. Дитячі садки здебільшого є державними, одночасно функціонують і приватні, частина з яких працює на цілодобовій основі.

До особливостей системи дошкільної освіти Чехії (перші дитячі садки були відкриті у 1832 році в Празі) слід віднести створення материнських шкіл – це народні дитячі садки, окрім яких функціонують ясла, дитячі садки з неповним днем, підготовчі класи при школах. Ясла перебувають під контролем Міністерства здоров'я, а дитячі садки – Міністерства освіти. Відвідування дошкільних закладів (ясел) не є обов'язковим, оскільки це етап освіти для опанування дитиною знаннями про довкілля і соціальним досвідом. Освіту в дошкільному навчальному закладі регулює державне положення “Загальна освітня програма для дошкільної освіти”.

Садки працюють щорічно 10 місяців (липень і серпень – період відпусток) від шостої години ранку – до шістнадцятої, окрім суботи і неділі. Перебування дитини в останній рік у державному дитсадку – безкоштовне.

Проблеми фінської дошкільної освіти постійно перебувають у полі уваги суспільства у пошуках відповіді на основне питання “Як зробити перехід дитини до навчання в школі безболісним?”. Освітня фінська система не передбачає дитячих садків, однак дошкільну освіту забезпечують школи і денні центри турботи. За такого підходу, дошкільна освіта організовується за рік до початку навчання в загальноосвітній школі. Дітям викладають нові предмети і прищеплюють навчальні навички засобами гри. Згідно закону 2001 року і актів про дитячу денну опіку (1973 рік) всі муніципалітети забезпечують безкоштовне дошкільне навчання для всіх шестирічних дітей, однак участь у такому навчанні є добровільною. Здебільшого діти відвідують центри денної опіки (дитячі садки) чи невеликі сімейні групи денного піклування у приватних будинках (оплата залежить від прибутків батьків).

Цінності дошкільної освіти Фінляндії обумовлені в національному законодавстві та в міжнародних деклараціях, рекомендаціях (договорах), щодо захисту прав людини та її життєздатності: сприяння особистісному та духовному розвитку дітей згідно із загально ухваленими правилами й оцінками. Дошкільна та базова освіта дітей об'єднані цілісно відповідно до періодів дитячого розвитку, а вихователі та батьки беруть солідарну відповідальність за співучасть у ній.

Як бачимо, впровадження спільних стандартів дошкільної освіти в євроспільноті утруднене національними умовами соціокультурного розвитку і водночас стимульоване стрімким прогресивним поступом її освітнього простору. Стандарт дошкільної освіти не передбачає її обмеження певними вимогами, натомість відкриває широкі можливості для творчих запозичень досить своєрідних освітніх моделей і технологій на міждержавному рівні, а також на рівні дружнього обміну педагогічними здобутками. Для об'єднаної Європи реалізація стандарту в освіті дошкільника є виконанням обов'язку держав (спільноти) перед кожною дитиною, її родиною і спільнотою загалом, забезпеченням для неї рівного старту в дорослу освіту.

Сьогодні для дошкільля України в означеному напрямі увиразнюється чимало шляхів для аналогічних запозичень і творчої співпраці.

Таким чином, система дошкільних закладів у країнах Європейського Союзу як форма догляду за маленькими дітьми зародилась до початку XIX сторіччя і

традиційно розвивалась на основі релігійних інституцій в більшості країн під сильним впливом католицизму – Бельгія, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Франція та інші. До 20-х років ХХ століття уже функціонувала мережа дитячих виховних закладів, у яких професійно працювали няньки, доглядальниці, вихователі, вчителі і, обслуговуючи дітей віком від 4-х місяців – до 5 років, що загалом перевищувало 60% як показник їхнього охоплення. В окремих країнах, скажімо в Італії, система дошкільних закладів перебувала під впливом і контролем католицької церкви аж до початку 70-х років ХХ століття.

1. Лисенко Н. Тенденції розвитку дошкільної освіти у сучасних європейських країнах: перспективи для творчих запозичень / Неллі Лисенко // Освітній простір України. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника. – 2015. – № 5. – С. 156–161.

The starting possibilities of preschool education of 28 countries that entered to Euroassociation are considered in the article; the priority directions of its development for the sake of maintenance of their national achievements are analysed, general principles for creation of single educational space are underlined.

Key words: *system, preschool education, Euroassociation, modernisation, program, education, values, national traditions.*

УДК 37.013.42
ББК 74.00.60

Любов Фуштей

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПАТРОНАТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз понять “патронат”, “патронатна сім’я”, актуалізується потреба встановлення патронатних відносин і патронатного виховання в сучасній Україні, подано історію розвитку патронатних відносин у давньому Римі, в межах Російській імперії, у радянській Україні 20– 30-х років ХХ ст.

Ключові слова: *патронат, опіка, патронатна сім’я, патронатне виховання, історія патронатних відносин в Україні.*

Постановка проблеми. Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Зазначені положення ст. 3 Конституції України однаково стосуються осіб, які через різні причини (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, які опинилися в складних життєвих обставинах) не мають можливості самостійно перебувати в повноцінних родинних взаємовідносинах, здійснювати і захищати свої права та інтереси. Однією з найважливіших форм захисту прав таких осіб є сьогодні патронатні відносини.

Вивчення історії запровадження патронатної форми виховання дітей зумовлене насамперед потребою розширити сімейні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також визначити заходи соціального захисту, що забезпечуватимуть стабільність функціонування патронату над дітьми. Вирішення поставленого завдання сприятиме посиленню привабливості цивілізованих форм виховання, зменшенню кількості дітей, що перебувають (чи могли б перебувати) у притулках чи інтернатах. Адже, за даними Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту, кількість дітей, які залишаються без батьківського піклування і потребують улаштування, є значною. На початок 1996 р.